

Gabriela Plencler-Borecka
Agnieszka Gawor
Łukasz Borecki
Uniwersytet Opolski

UDZIAŁ KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH I DZIAŁAŃ TRANSGRESYJNYCH W KSZTAŁTOWANIU KAPITAŁU KARIERY

Wprowadzenie

Absolwent, wchodząc na rynek pracy, musi odpowiedzieć na wymagania stawiane przez pracodawców. Można je opisać jako związane z dopasowaniem do pracy (*person-jobfit*), organizacji (*person-organizationfit*) i zespołu (*person-team fit*)¹. Czynnikiem warunkującym powodzenie na rynku pracy u absolwenta są predyspozycje, wiedza, doświadczenie, kompetencje społeczne, kwalifikacje i postawy wobec rynku. Zbiorczo opisywane są jako kapitał kariery, który jest predyktorem zatrudnialności po ukończeniu studiów i rozwoju zawodowego². Wiedza i umiejętności człowieka stanowią formę kapitału trwałego, który podobnie jak inne kapitały wymaga inwestycji, by móc przynieść efekty³. Kapitał może być powiększany przez celowe działania jednostki.

Praca koncentruje się na działaniach studentów skierowanych na powiększenie kapitału kariery w zakresie kompetencji społecznych (dyspozycji warunkujących efektywne funkcjonowanie w sytuacjach społecznych) i radzenia sobie ze stresem. Działalność uczelni ma niewielki udział w kształtowaniu tych czynników, mimo iż są one wskazywane przez pracodawców jako kluczowe i wymagające największej poprawy u młodych absolwentów. Są przedmiotem tzw. eksternalizacji zatrudnienia⁴ – procesu wymuszającego na przyszłym pracowniku przejście odpowiedzialności za własny rozwój. Matczak wyróżnia trzy rodzaje kompetencji społecznych dotyczące: a) sytuacji intymnych – bliskich i głębokich związków z ludźmi, b) ekspozycji społecznej, czyli bycia obiektem uwagi i po-

¹ N. Chmiel: *Psychologia pracy i organizacji*. GWP, Gdańsk 2003.

² A. Bańka: *Kapitał kariery – uwarunkowania, rozwój i adaptacja do zmian organizacyjnych oraz strukturalnych rynku pracy*. W: *Psychologia pracy i organizacji w okresie zmian systemowych*. Red. Z. Ratajczak, A. Bańka, E. Turska. Wydawnictwo Naukowe UŚ, Katowice 2005, s. 59-117.

³ S.R. Domański: *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*. PWN, Warszawa 1993.

⁴ O. Bergstrom: *Externalization of employees: thinking about going somewhere else*. „International Journal of Human Resource Management” No. 12, 3, s. 373-388.

tencjalnej oceny ze strony grupy, c) asertywności, czyli realizowania własnych potrzeb, opierania się wpływowi innych. Strelau i in. opisują za Endlerem i Parkerem style radzenia sobie ze stresem: a) skoncentrowany na zadaniu – podejmowanie prób rozwiązywania problemu, najbardziej adaptacyjny styl, b) skoncentrowany na emocjach – skupienie na własnych przeżyciach, mało adaptacyjny i c) skoncentrowany na unikaniu – wystrzeganie się myślenia o problemie, mało adaptacyjny⁵. Wysokie kompetencje społeczne i umiejętność radzenia sobie ze stresem stanowią bazę do uzyskania pracy i ułatwiają przejście do życia zawodowego.

Wymagania pracodawców w zakresie opisanych kompetencji nie zawsze pokrywają się z tymi, które posiadają absolwenci. Aktywność zawodowa wraz z aktywnością pozazawodową (rozwijającą kompetencje niezwiązane ściśle z zawodowymi, choć istotne w pracy) są czynnikami zwiększającymi dopasowanie możliwości osobistych do wymagań pracodawcy, a także jednym z elementów kapitału kariery⁶. Aktywność tę można opisać za Kozielskim jako działania transgresyjne. U podstaw tej koncepcji leży założenie, iż w człowieku drzemie potencjał (kapitał ludzki i kariery) będący sumą wiedzy, wykształcenia, umiejętności, stanu zdrowia, motywacji do pracy, potrzeb, uznawanych wartości itp.⁷.

Jednostka w momencie wejścia na rynek pracy, dążąc do uzyskania optymalnego poziomu kompetencji i radzenia sobie ze stresem, może inwestować we własny kapitał kariery na drodze działań transgresyjnych. Studenski⁸ wyodrębnia cztery kategorie tych działań: a) dominowanie nad innymi, b) innowacyjność wykorzystywana w projektowaniu nowych rozwiązań, c) motywacja do wzbogacania kompetencji, d) odwaga w podejmowaniu nowych zadań.

Studenci wykonujący więcej działań transgresyjnych powinni wykazywać się wyższym poziomem kompetencji społecznych i adaptacyjnego sposobu radzenia sobie ze stresem. Powinni także wykazywać wysoki poziom stylu radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu, współzmienny z kompetencjami społecznymi, w związku z koniecznością pokonywania wyzwań stawianych w procesie edukacji akademickiej. Założono występowanie różnic płciowych w zakresie asertywności i stylu radzenia sobie ze stresem. Badania sugerują bowiem, że kobiety będą mniej asertywne od mężczyzn, a w sytuacji stresowej bardziej unikające⁹.

⁵ J. Strelau, A. Jaworowska, K. Wrześniewski, P. Szczepaniak: *Kwestionariusz radzenia sobie w sytuacjach stresowych – podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 2005.

⁶ A. Bańka: *Psychologiczne doradztwo karier*. PRINT-B, Poznań 2007.

⁷ W. Jarecki: *Koncepcja kapitału ludzkiego*. W: *Kapitał ludzki w gospodarce*. Red. D. Kopcińska. PTE, Szczecin 2003, s. 29-37.

⁸ M. Goszczyńska, R. Studenski: *Psychologia zachowań ryzykownych. Koncepcje badania praktyka*. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.

⁹ P.T. Costa, A. Terracino, R. McCrae: *Gender differences in personality traits across cultures – Robust and surprising findings*. „Journal of Personality and Social Psychology” No. 81,2, s. 322-331; E. Mandal: *Kobiecość i męskość. Popularne opinie a badania naukowe*. Wydawnictwo Naukowe Żak, Warszawa 2003.

Celem pracy było zbadanie u studentów poziomu działań transgresyjnych, kompetencji społecznych i dominującego stylu radzenia sobie ze stresem oraz związków pomiędzy nimi. Przewidywano, że:

1. Studenci wykażą wysoki poziom kompetencji społecznych i stylu radzenia sobie ze stresem skoncentrowanego na zadaniu, a niski poziom stylu skoncentrowanego na unikaniu i emocjach.
2. Poziom kompetencji społecznych i styl radzenia sobie ze stresem skoncentrowany na zadaniu wzrasta wraz ze zwiększaniem się poziomu działań transgresyjnych.
3. Poziom kompetencji społecznych będzie zwiększał się wraz z częstszym wybieraniem stylu radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu a zmniejszał się wraz z wybieraniem stylu skoncentrowanego na emocjach i unikaniu.
4. Studenci w zakresie kompetencji społecznych związanych z asertywnością będą osiągać wyższe wyniki niż studentki.
5. Studentki częściej niż studenci będą przejawiały styl skoncentrowany na unikaniu w sytuacjach pojawiającego się stresu.

W badaniu wzięło udział 25 studentów (wiek 20-23 lata) i 69 studentek (19-25 lat) kierunków chemia, biologia, ekonomia i zarządzanie, stosunki międzynarodowe, prawo, socjologia, politologia, pedagogika, I, II i III roku studiów licencjackich oraz I roku studiów uzupełniających magisterskich i IV roku studiów jednolitych magisterskich.

Badanie przeprowadzono na terenie Uniwersytetu Opolskiego. Uczestnicy otrzymali: skalę transgresji Studenckiego (ST)¹⁰, kwestionariusz kompetencji społecznych (KKS) Matczak¹¹ oraz kwestionariusz radzenia sobie w sytuacjach stresowych Endlera i Parkera (CISS)¹².

ST to kwestionariusz samoopisowy, złożony z 23 stwierdzeń dotyczących efektów działań transgresyjnych, częstości ich podejmowania, uczestnictwa w realizacji celów transgresyjnych. Zadaniem badanych jest odniesienie się do każdego stwierdzenia na skali pięciostopniowej (od zdecydowanie tak do zdecydowanie nie). Rzetelność skali wynosi α – Cronbacha = 0,82. Posiada cztery czynniki: a) nastawienie na dominowanie nad innymi, b) innowacyjność w projektowaniu nowych rozwiązań, c) motywacja do wzbogacania kompetencji, d) odwaga w podejmowaniu nowych zadań¹³.

KKS składa się z 90 twierdzeń służących do samoopisu w sytuacjach społecznych. Badany na skali czterostopniowej (od zdecydowanie dobrze do zdecydowanie źle) ocenia efektywność, z jaką wykonuje się opisane czynności. Składa

¹⁰ M. Goszczyńska, R. Studenski: Op. cit.

¹¹ A. Matczak: *Kwestionariusz kompetencji społecznych – podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 2001.

¹² J. Strelau, A. Jaworowska, K. Wrześniewski, P. Szczepaniak: Op. cit.

¹³ R. Studenski: Op. cit.

się z trzech podskal: a) Intymność (I) – efektywność zachowań w sytuacjach intymnych, b) Ekspozycja społeczna (ES) – efektywność zachowań w sytuacjach ekspozycji społecznej, c) Asertywność (A) – efektywność zachowań w sytuacjach wymagających asertywności. Rzetelność wynosi min. α – Cronbacha = 0,80¹⁴.

CISS składa się z 48 pozycji. Służy do określenia na pięciostopniowej skali (od zdecydowanie tak do zdecydowanie nie) preferowanego stylu radzenia sobie w stresie. Umożliwia obliczenie wyniku w trzech podskalach: stylu skoncentrowanego a) na zadaniu (SSZ), b) na emocjach (SSE), c) na unikaniu (SSU). Rzetelność α – Cronbacha skal w przedziale 0,74-0,88¹⁵.

Czas wypełnienia baterii testów wyniósł około 15 minut. Sporządzono trzy wersje kompletów różniące się kolejnością ułożenia, tak aby wyeliminować efekt pierwszeństwa i świeżości podczas wypełniania. Badanie było anonimowe i dobrowolne. Do weryfikacji hipotezy nr 1 użyto statystyk opisowych (średnia i odchylenie standardowe) oraz norm stenowych kwestionariuszy do określenia poziomu kompetencji (niski-średni-wysoki), do weryfikacji hipotezy nr 2 i 3 testu korelacji r-Pearsona, do weryfikacji hipotez nr 5 i 6 testu T-Studenta. Dane przedstawiono jak wartości średnie \pm SD wyników surowych dla hipotez 1, 5 i 6. Dla hipotezy nr 1 przedstawiono dodatkowo wyniki w stenach. Dla hipotez 2 i 3 przedstawiono wartość współczynnika korelacji Pearsona (r).

Wyniki

Rezultaty w większości potwierdziły postawione hipotezy. Dla hipotezy 1 okazało się, że ogólny poziom KS badanych zawierał się w przedziale „średni” (sten 5,167,15 \pm 22,381). Poziom kompetencji społecznych w sytuacji ES, I i A również był „średni” (odpowiednio: sten 5,49,17 \pm 9,563; sten 6,43,02 \pm 6,161; sten 5,45,04 \pm 6,917).

Wyniki dotyczące częstości wybierania stylu radzenia sobie ze stresem mieściły się w przedziale średnim dla SSZ (6,73 \pm 9,051), SSE (42,45 \pm 10,391) i SSU (43,59 \pm 11,104) (sten 5 dla każdego stylu).

Nie potwierdzono związków zachowań w sytuacjach intymnych z działaniami transgresyjnymi. Zgodnie z hipotezą 2 wystąpiły pozytywne związki między poziomem działań transgresyjnych a poziomem kompetencji społecznych i SSZ. Korelacje pomiędzy zachowaniami transgresyjnymi (ZT) a kompetencjami społecznymi (KS) pojawiającymi się w sytuacjach wymagających asertywności (A) pokazuje tabela 1.

¹⁴ A. Matczak: Op. cit.

¹⁵ J. Strelau, A. Jaworowska, K. Wrześniewski, P. Szczepaniak: Op. cit.

Tabela 1

**Zachowania transgresyjne a kompetencje społeczne
w sytuacjach asertywnych**

Kompetencje społeczne	Zachowania transgresyjne	r Pearsona
A	ZT	r = 0,239*
A	nastawienie do dominowania nad innymi	r = 0,223*
A	innowacyjność wykorzystywana przy projektowaniu nowych rozwiązań	r = 0,244*
A	motywacja do wzbogacani kompetencji	r = 0,241*

* p<0,05

Kompetencje społeczne są tym większe, im częstsze są ogólne zachowania transgresyjne (r = 0,239), odpowiadające za nastawienie na dominowanie nad innymi (r = 0,223), wykorzystywanie innowacji przy projektowaniu nowych rozwiązań (r = 0,244) oraz motywację do wzbogacania swoich kompetencji (r = 0,241) (p<0,05 dla wszystkich par).

Zachowania transgresyjne (ZT) korelują pozytywnie z kompetencjami społecznymi (KS) w sytuacjach ekspozycji społecznej (ES) (tabela 2).

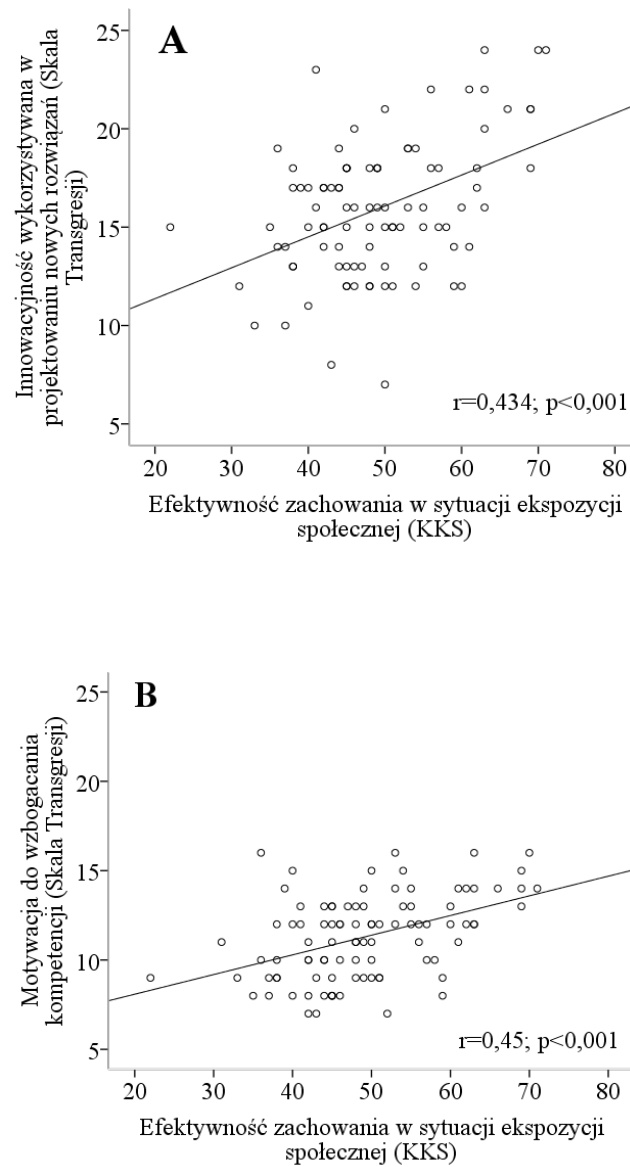
Tabela 2

**Zachowania transgresyjne a kompetencje społeczne
w sytuacjach ekspozycji społecznej**

Kompetencje społeczne	Zachowania transgresyjne (ZT)	r Pearsona
ES	ZT	r = 0,408 **
ES	nastawienie do dominowania nad innymi	r = 0,317*
ES	innowacyjność wykorzystywana przy projektowaniu nowych rozwiązań	r = 0,434**
ES	motywacja do wzbogacani kompetencji	r = 0,450**

*p<0,05;
**p<0,001.

W sytuacji ekspozycji społecznej badani przejawiali silne zachowania transgresyjne ogólne (r = 0,408; p<0,001), nastawione na dominowanie nad innymi (r = 0,317; p<0,05), wykorzystujące innowację do projektowania nowych rozwiązań (r = 0,434; p<0,001) (rys. 1A), motywacyjne do wzbogacania kompetencji (r = 0,450; p<0,001) (rys. 1B).

Rys. 1. Dążenie do innowacyjności (A) i motywacja do wzbogacania kompetencji (B) (ZT) a efektywne zachowanie w sytuacji ekspozycji społecznej (KS)

Dla hipotezy 2 potwierdzono związek między zachowaniami transgresyjnymi (ZT) a preferowanym stylem radzenia sobie ze stresem u respondentów (tabela 3).

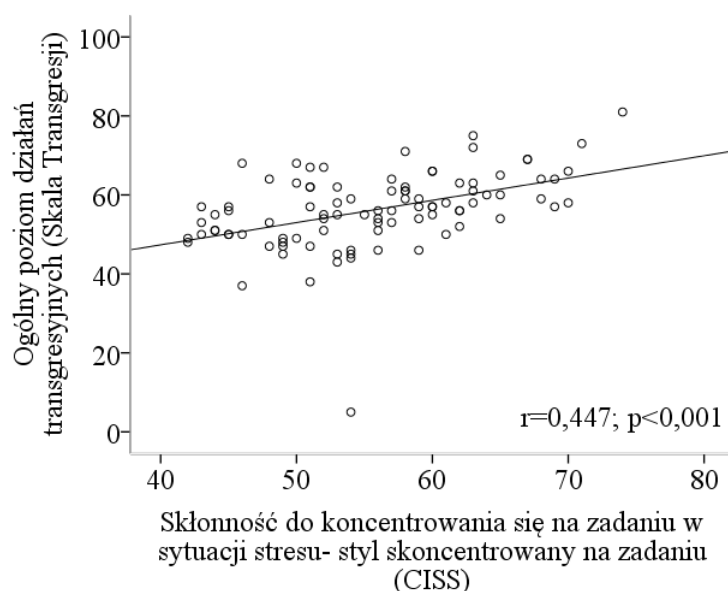
Tabela 3

Zachowania transgresyjne a styl radzenia sobie ze stresem

Zachowania transgresyjne	Styl radzenia sobie ze stresem	r Pearsona
ZT	SSZ	$r = 0,447^{**}$
nastawienie do dominowania nad innymi	SSZ	$r = 0,345^*$
innowacyjność wykorzystywana przy projektowaniu nowych rozwiązań	SSZ	$r = 0,395^{**}$
motywacja do wzbogacania kompetencji	SSZ	$r = 0,440^{**}$

* $p < 0,05$;** $p < 0,001$.

Styl radzenia sobie ze stresem skoncentrowany na zadaniu wzrasta wraz ze zwiększaniem się zachowań transgresyjnych ogólnych ($r = 0,447$ $p < 0,001$) (rys. 2), nastawionych na dominowanie nad innymi ($r = 0,345$ $p < 0,05$), dotyczących wykorzystania innowacji w projektowaniu nowych rozwiązań ($r = 0,395$ $p < 0,001$) oraz motywacji do wzbogacania kompetencji ($r = 0,440$ $p < 0,001$).

Rys. 2. Ogólny poziom działań transgresyjnych a skłonność do koncentrowania się na zadaniu w sytuacji stresu

Dla hipotezy 3 stwierdzono wyższe kompetencje społeczne u badanych posługujących się stylem radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu, a niższe u badanych posługujących się stylem skoncentrowanym na emocjach, z jednym wyjątkiem (tabela 4).

Tabela 4

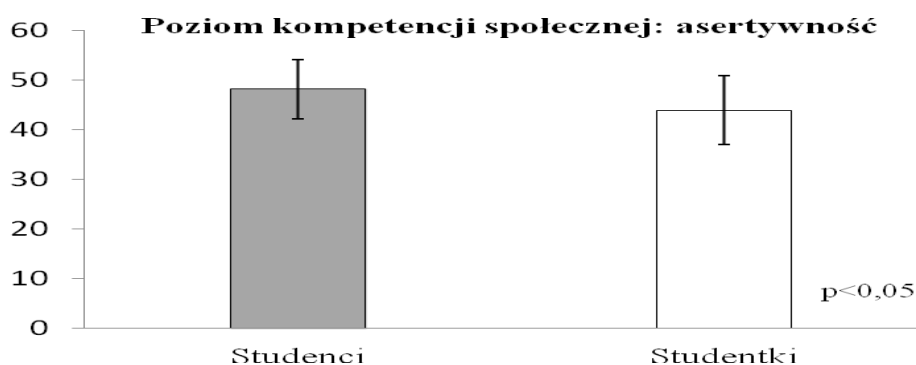
**Kompetencje społeczne a style radzenia sobie ze stresem
skoncentrowane na zadaniu, unikaniu i emocjach**

Kompetencje społeczne	Styl radzenia sobie ze stresem	r Pearsona
A	SSZ	$r = 0,332^*$
A	SSE	$r = -0,254^*$
ES	SSZ	$r = 0,409^{**}$
ES	SSE	$r = -0,339^*$
ES	SSU	$r = 0,259^{**}$
I	SSZ	$r = 0,286^*$

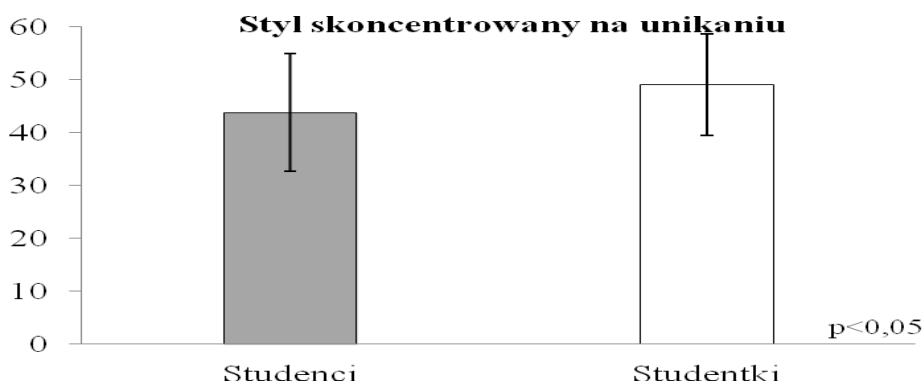
* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Poziom kompetencji społecznych ujawniających się w sytuacjach asertywnych wzrasta wraz z częstszym stosowaniem stylu radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu ($r = 0,332$ $p < 0,05$), a zmniejsza się wraz z częstszym stosowaniem stylu skoncentrowanego na emocjach ($r = -0,254$ $p < 0,05$). Poziom kompetencji społecznych wzrasta wraz z częstszym stosowaniem stylu skoncentrowanego na zadaniu ($r = 0,409$ $p < 0,001$) i skoncentrowanego na unikaniu ($r = 0,259$ $p < 0,001$) (wyjątek niepotwierdzający hipotezy), a zmniejsza się z częstszym stosowaniem stylu skoncentrowanego na emocjach ($r = -0,339$ $p < 0,05$). W sytuacjach intymnych poziom kompetencji społecznych wzrasta wraz z częstszym stosowaniem stylu skoncentrowanego na zadaniu ($r = 0,286$; $p < 0,05$).

Potwierdzono hipotezy nr 4 i 5: studenci cechują się wyższą asertywnością niż studentki ($48,16 \pm 5,921$ vs $43,91 \pm 6,942$, $p < 0,05$) (rys. 3). Studentki częściej niż studenci w sytuacjach stresu stosują styl skoncentrowany na unikaniu ($9 \pm 9,616$ vs $43,76 \pm 11,043$, $p < 0,05$) (rys. 4).

Rys. 3. Asertywność a płeć

Rys. 4. Styl radzenia sobie ze stresem skoncentrowany na unikaniu a płeć

Podsumowanie

Poziom kompetencji społecznych i stylów radzenia sobie ze stresem u studentów można określić jako przeciętny. Choć studenci posiadają umiejętność radzenia sobie z sytuacjami ekspozycji społecznej wymagającymi zachowań asertywnych oraz intymnych w stopniu porównywalnym do innych z tego samego przedziału wiekowego, to nie oznacza, iż są one wystarczające do podjęcia zatrudnienia. Jednocześnie studenci cechują się wyższą asertywnością niż studentki. Aby spełnić wymagania pracodawców, można i należy kompetencje rozwijać. Wykazano, że odpowiednim środkiem budowania kapitału kariery są zachowania transgresyjne. Wykryto powiązania pomiędzy działaniami transgresyjnymi a poziomem kompetencji i stylem radzenia sobie ze stresem. Im wyższy poziom zachowań transgresyjnych, tym wyższe ogólne kompetencje społeczne. Największe znaczenie działania transgresyjne mają w zakresie kompetencji ekspozycja społeczna (m.in. rozmowa kwalifikacyjna, przedstawianie własnego zdania, autoprezentacja). Dla kompetencji społecznych stosowanych w sytuacjach asertywnych zachowania transgresyjne mają mniejsze znaczenie, choć również zauważono przy nich tendencję wzrostową. Podobnie zróżnicowane działania transgresyjne zwiększają szanse stosowania przez studentów adaptacyjnego stylu radzenia sobie ze stresem, czyli stylu skoncentrowanego na zadaniu. Radzenie sobie ze stresem jest kluczową umiejętnością na dynamicznym i pełnym trudnych wyzwań rynku pracy, gdzie od absolwentów wymaga się dużej elastyczności i gotowości do profesjonalnego wypełniania obowiązków tuż po zatrudnieniu.

Wyższe kompetencje społeczne idą w parze z radzeniem sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu, niższe z radzeniem sobie poprzez koncentrację na emocjach. Z kolei wyższa asertywność i ekspozycja społeczna to rzadsze stoso-

wanie stylu skoncentrowanego na emocjach. Jednocześnie w przypadku pojawienia się stresu studentki częściej niż studenci stosują styl skoncentrowany na unikaniu.

Tendencja do podejmowania działań transgresyjnych, kompetencje społeczne, radzenie sobie ze stresem wymagają nieustannego rozwijania. Zadowolająca w kontekście powodzenia na studiach aktywność studentów może nie być wystarczająca do osiągnięcia sukcesu zawodowego na silnie konkurencyjnym rynku pracy. Grupą narażoną na utrudniony proces tranzytacji są studentki ze względu na niższy poziom asertywności i mniej adaptacyjny styl radzenia sobie ze stresem.

Wnioski praktyczne płynące z badania skupiają się zatem wokół konieczności rozwijania kluczowych kompetencji budujących kapitał kariery, a tym samym poszerzających możliwości znalezienia zatrudnienia. Należą do nich: umiejętność radzenia sobie z sytuacjami ekspozycji społecznej, zachowaniami asertywnymi oraz intymnymi, a także podejmowanie działań transgresyjnych, które wzmacniają ogólne kompetencje społeczne (w szczególności tę związaną z ekspozycją społeczną), jak również zwiększają szanse stosowania przez studentów stylu radzenia sobie ze stresem skoncentrowanym na zadaniu.

Pomimo procesów eksternalizacji zatrudnienia wzmacnianie działań skoncentrowanych na budowaniu kapitału kariery jest obowiązkiem uczelni. Na uczelniach działają biura karier, które stają się miejscem projektującym i wykorzystującym narzędzia do diagnozowania kompetencji społecznych oczekiwanych przez pracodawców. Jednostki te posiadają możliwości organizowania warsztatów zwiększających kapitał kariery w zakresie diagnozowanych umiejętności i kontekście oczekiwań pracodawców. Problemem, z jakim zmagają się biura, jest dobrowolność korzystania z nich. Dlatego w większości ich klientami są osoby z przewidywanym wyższym poziomem działań transgresyjnych (o czym świadczy sam fakt zapisania się na kurs). Tym samym problem niedostatecznego przygotowania studentów nie zostaje rozwiązany, a dysonans pomiędzy grupami studentów o wysokim i niskim poziomie działań transgresyjnych zostaje zwiększony, gdyż uczestniczą w nich i tak głównie studenci o wyższym poziomie działań transgresyjnych.

Rozwiązaniem wydaje się promocja postaw aktywnych (w tym działań transgresyjnych), nastawionych na zwiększanie kapitału kariery poprzez obowiązkowe lub dodatkowo premiowane kursy wprowadzone przez uczelnię. Częściowym rozwiązaniem jest wprowadzenie zmian w systemie przyznawania stypendiów naukowych, do otrzymania których należy wykazać uczestnictwo w dodatkowych aktywnościach, w tym m.in. w warsztatach ukierunkowanych na rozwój kluczowych umiejętności poprzedzonych diagnozą potrzeb konkretnego studenta. Pomysłu może dostarczyć szkolnictwo zawodowe i wprowadzony w nim system kształcenia modułowego uwzględniający takie przedmioty jak:

„Nawiązywanie kontaktów społecznych” i „Radzenie sobie ze stresem” w formie kursów podstawowych. Być może jesteśmy świadkami momentu, w którym co najmniej część studentów i absolwentów potrzebuje kształcenia również w tych dziedzinach i zadaniem uczelni będzie takie kształcenie organizować.

SOCIAL COMPETENCIES AND TRANSGRESSIVE BEHAVIOR IN RAISING CAREER CAPITAL

Summary

To obtain employment university graduate is obliged to develop, aside from professional skills, a capital of social and stress-coping competencies. To achieve these, transgressive behavior is required. The objective of the study was to present levels of transgressive behavior, social competences, styles of coping with stress and their mutual relations among university students. Eighty-four students (men and women) of Opole University were surveyed. Correlations between social competencies and transgressive behavior were observed i.e. social exposition effectiveness correlated with assertiveness and task-oriented style of coping. Gender differences were also observed i.e. male students were more assertive than females students. Results suggest that there is a need for the increase of levels the individual abilities in order to increase the chance to obtain employment.